

HORVÁTH JUDIT

Történelem zenebarátoknak

Számos kutatás vizsgálta már a zene testi-lelki fejlődésre, tanulási képességekre és mentális egészségre gyakorolt pozitív hatását. A jól megválasztott zene nemcsak örömforrásként szolgál, hanem segítséget nyújthat a koncentráció és az emlékezet javításában, a teljesítőképesség fokozásában és a motiváció erősítésében.¹ A fiatalok életében különösen fontos szerepet játszik a zene. A legnépszerűbb zenei műfajaik a pop és a rock, de szüleik retró zenéit is jól ismerik. Jellemző rájuk, hogy tanulás közben is zenét hallgatnak, ezért a tanórai aktivitásuk elősegítéséhez és az érdeklődésük felkeltéséhez hatékony eszközként szolgálhatnak a könnyűzenei slágerek.²

A *History for Music Lovers* YouTube csatornát Amy Burvall és Herb Mabelona, két Hawaiin élő történelemtanár hívta életre, akik popzenei slágerek felhasználásával készített innovatív történelmi oktatóvideóikkal szereztek hírnevet maguknak az Egyesült Államokban. Az eredetileg osztálytermi használatra szánt videóikat a diákok pozitív visszajelzéseit követően kezdték publikálni a YouTube-on. A *@historyteachers* csatorna jelenleg több mint 20 lejátszási listát és mintegy 80 klipet kínál, melyeket mára több millióan tekintettek meg.³

A hawaii történelemtanárok sikeréről nemcsak az Egyesült Államok, hanem Kanada és az Egyesült Királyság történelemtanítással foglalkozó szaklapjai is beszámoltak, így az amerikai *National History Education Clearinghouse*,⁴ az *Education World*,⁵ melynek központja az angliai Colchesterben található és a kanadai *Then Hier The History Education*

---

¹ GOMBÁS Judit (2014): A zenei tevékenységek pszichológiai hatásai. In: TORGYIK, Judit (szerk.) Sokszínű pedagógiai kultúra: II. Neveléstudományi és szakmódszertani konferencia: International Research Institute, Nové Zámky (Érsekújvár) 239-243.

<https://www.irisro.org/pedagogia2014januar/0312GombasJudit.pdf> (Letöltés: 2024. dec. 28.)

² BAKACSI Zita (2012): A zenei aktivitás mértéke és jellemzői serdülőkorban. *Módszertani Közlemények*, 52. évf. 1. sz. 2–13.

https://acta.bibl.u-szeged.hu/29099/1/modszertani_052_001_002-013.pdf (Letöltés: 2024. dec. 28.)

³ *historyteachers*: <https://www.youtube.com/@historyteachers> (Letöltés: 2024. dec. 28.)

⁴ BURVALL, AMY (2011): Amy Burvall's Life as a TechnoTroubadour. *Teachinghistory.org*: <https://teachinghistory.org/nhec-blog/25182> (Letöltés: 2024. dec. 28.)

⁵ BAFILE, Cara (2011): Educators' Videos Become YouTube Sensations. *Education World*: https://www.educationworld.com/a_tech/tech/tech264.shtml (Letöltés: 2024. dec. 28.)

*Network*⁶ online folyóirat, továbbá a *Wired Magazine*, a *Washington Post*⁷ és a *Sydney Morning Herald*⁸ online kiadása. A híradások egybehangzóan méltatták a sikeres kezdeményezést és az interjúkban megszólaltatták a szerzőpárost is.

Amy Burvall, hawaii történelemtanárő beszámolt az első videó keletkezésének körülményeiről, melyhez az inspirációt az ABBA *Money, Money, Money* című slágere adta. Az iskolából hazafelé úton a rádióban éppen ez a dal szólt, amikor az aznapi történelemóra témájával, VIII. Henrik uralkodásával kapcsolatos gondolatait próbálta rendezni. A szöveg a dal hallgatása közben szinte észrevétlenül átalakult és mire hazaért, a fejében elkészült az első átírt szövege *Henry, Henry, Henry* címmel. Nem sokkal az első videó online megjelenése után egy súlyos betegség következtében éjjelente álmatlansággal küzdött, így a projekt folytatása egyfajta menekülésként szolgált számára. Kollégája, *Herb Mabelona* profi zenészként is tevékenykedett, így minden szükséges felszerelést biztosított a zenei háttér elkészítéséhez és a felvételhez. A videókat szabad hétvégéiken és éjszakánként írták, forgatták és szerkesztették. A 2020-as világvárvány idején új lendülettel kezdtek dolgozni a projekten: feljavítottak korábbi felvételeket, befejeztek félbehagyott videókat, és további ötletek kidolgozásába is belekezdtek. A YouTube csatorna lejátszási listáit kibővítették: az uralkodók, a híres nők, az ókori civilizációk és a középkor mellett megjelentek művészet-, irodalom- és tudománytörténeti témák is. Ezen kívül létrehoztak egy Facebook rajongói oldalt,⁹ amely extra funkciókat kínál, letölthető dalszövegekkel, kulisszák mögötti információkkal.

A történelemórákra készített zenés videók természetesen nem helyettesítik a tanórai magyarázatot, de remek összefoglalást adnak egy korszakról vagy egy híres személy életéről. Szórakoztató módon, fülbemászó dallamok felhasználásával segítik rögzíteni a fontosabb történelmi tényeket. Mivel a készítőik elsősorban a történelem népszerűsítését tűzték ki célul, a választott zenék több generáción átívelő közkedvelt popdalok a *Beatle*től az 1980-as évek újhullámos slágerein át *Lady Gagá*ig és *Gwen Stefan*ig, a témák

---

⁶ JOYCE, Katherine_ (2011): "Every textbook should have a soundtrack" – Teaching History with Music. *The History Education Network*. dec. 3.

<http://thenhier.ca/en/content/„every-textbook-should-have-soundtrack”-teaching-history-music.html> (Letöltés: 2024. dec. 28.)

⁷ STRAUSS, Valerie (2010): Learning the French Revolution with Lady Gaga: Teachers sing history lessons. *The Washington Post*, dec. 12.

<https://web.archive.org/web/20121020190423/http://voices.washingtonpost.com/answer-sheet/arts-education/learning-the-french-revolution.html> (Letöltés: 2025. jan. 4.)

⁸ BURGER, Elena (2012): Going Gaga for History. *The Sydney Morning Herald*. máj. 4.

<https://www.smh.com.au/entertainment/music/going-gaga-for-history-20120504-1y3ak.html> (Letöltés: 2022. dec. 27.)

⁹ History for Music Lovers, history teachers: <https://www.facebook.com/historyteacherz/> (Letöltés: 2025. jan. 4.)

pedig az alkotók érdeklődési körének megfelelően elsősorban az 1900 előtti európai történelemhez kapcsolódnak. A videókban szereplő képanyag megjeleníti az adott téma legjellemzőbb tárgyi emlékeit, műalkotásait vagy felvillant részleteket ikonikus történelmi filmekből (például *Spartacus*, *Kleopátra*) és dokumentumfilmekből (például *History Channel*, *BBC*), de saját készítésű animációkat is felhasználtak. Különösen fontosnak tartották, hogy feliratokkal segítsék a dalszövegek pontos megértését. A híres nőkről készült sorozatban, például a *Marie Antoinette* életéről szóló klipben, egyes szám első személyben írták a dalszövegeket, hogy ez által még hitelesebbek legyenek az elmesélt történetek.

Az osztálytermi kreativitáshoz nem kellene nagy és drága dolgok – vallják a készítők. A remix lényege, az ötletek újragondolásában, a finomhangolásában rejlik. Vegyünk valamit, amit ismerünk, és alkossunk belőle valami újat. Az alkotók filozófiája a 3C-ben foglalható össze: create, collaborate, and celebrate, melynek jegyében diákjaikat is arra buzdítják, hogy egyfajta projektfeladatként társaikkal együttműködve alkossanak és mutassanak be hasonló remixeket. A diákok tanulás közben is igénylik a humort és minél szórakoztatóbb számokra a tanulás, annál nagyobb lesz a lelkesedésük a tantárgy iránt. A klipek különösen hatékony módon nyújtanak segítséget a tananyag befogadásában. A zenés történelemtanításnak nem az a célja, hogy megváltoztassa a világot, sokkal inkább egyfajta szikraként szolgál az alaposabb tanuláshoz. A világ minden tájáról érkező pozitív visszajelzések, hozzászólások is ezt igazolják. Sok tanuló arról számolt be, hogy a videók hatására kapott kedvet a történelemhez és szerzett motivációt a dolgozatra készüléshöz.

A hawaii történelemtanárok YouTube csatornája – bár Magyarországon kevésbé ismert – a hazai középiskolai történelemtanításban is eredményesen használható. Elsősorban olyan tanulócsoporthoz, amelyekben az angolt első idegen nyelvként tanulják a diákok, így rendelkeznek legalább A2-B1 szintű nyelvismerettel. Különösen ajánlható az angol-magyar két tanítási nyelvű gimnáziumi, illetve a nyelvi előkészítő évfolyammal induló osztályokban. Ugyanakkor a tapasztalatok alapján az angol nyelvet alapóraszámokban tanulók számára sem jelent komoly kihívást a szövegek megértése, amit a videók képanyaga és a feliratozás jelentős mértékben megkönnyít.

Mivel a klipek rövidek (jellemzően 3-4 percesek), a 9. és 10. évfolyamon rendelkezésre álló szűkös, heti két tanórás időkeretbe is beleférhet egy-egy videó megtekintése a tanóra végén, az új anyag összegzéseként vagy a következő óra elején, a korábban tanultak áttekintésére, esetleg összefoglaló órán ismétlésként. A megzenésített témák jól illeszkednek a 2020-as NAT szerinti középiskolai történelem kerettanterv

témaköreikhez.¹⁰ Az ókori civilizációkhoz például a Nagy Sándor hódításairól és Julius Caesarról, a hódító birodalmak témakörhöz az Attiláról és Nagy Károlyról, a kora újkor történetéhez többek között a Luther Mártonról és VIII. Henrikről, a felvilágosodás korához a francia forradalomról és Napóleonnól, a nemzetállamok születéséhez a Meidzsi-korszakról szóló videó. Különösen azokban az osztályokban, amelyekben magasabb a lányok aránya, érdemes lehet feldolgozni a híres nők lejátsszói listából a *Kleopátra* vagy a *Marie Antoinette* életét bemutató klipeket is.

A videókhoz készített magyar nyelvű feladatlapok további támogatást nyújthatnak az értelmezéshez és a fontosabb történelmi szakkifejezések vagy történelmi személyek nevének rögzítéséhez. A jellemzően rövid választ igénylő feladatok, mint például lyukas szöveg kiegészítése, párosítás, igaz-hamis állítások nem igényelnek plusz időráfordítást, hiszen akár hallgatás közben is gyorsan megoldhatók.¹¹ A feladatlapokat természetesen érdemes a videó lejátsszása előtt kiosztani és legalább egyszer elolvasatni a tanulókkal, hogy megtekintés közben könnyebben fókuszáljanak a lényegesnek tartott tartalmi elemekre.

A filmekben megjelenő képanyag segítséget nyújthat a korhű képzetek kialakításában: nemcsak az adott történelmi esemény szemléltetésében, hanem a történelmi környezet bemutatásában is.¹² Természetesen előfordulhat, hogy a videók szövege vagy képi világa nem teljesen hiteles, ezekben az esetekben érdemes tanári magyarázattal kiegészíteni a bemutatott jeleneteket. Fontos előny ugyanakkor a szemléltetés szempontjából, hogy tetszés szerint le lehet állítani és meg lehet ismételni egy nehezebben értelmezhető vagy különösen lényegesnek ítélt részletet. A figyelem és az érdeklődés fenntartását erősítik a videóknál feltűnő vicces elemek. Manapság talán már nem számít szentségtörésnek, ha humor eszközével mutatunk be egy korszakot vagy egy történelmi személyt. A ritmus és a dallam is támogatja a szövegekben előforduló tényanyag memorizálását. A zene hallgatása közben a szöveg szinte észrevétlenül bekúszik a fülünkbe, anélkül, hogy tudatosulna bennünk, hogy épp a történelemórák anyagát dúdolgatjuk.¹³ A népszerű slágerek segítik a diákokat abban,

---

¹⁰ Az 1. melléklet táblázatában megtalálhatók a kerettantervi témakörökhöz illeszthető angol nyelvű videócímek.

¹¹ A 2. melléklet tartalmazza az alábbi 8 videóhoz készített feladatlapot: Mummification, Macedonia, Julius Caesar, Charlemagne, Black Death, Henry VIII, Napoleon, Meiji Restoration

¹² VARGA Emese (2013): Történelmi játékfilmek a történelemtanításban. *Történelemtanítás (XLVIII.) Új folyam IV. évf. 2. sz.*

<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2013/07/varga-emese-tortenelemtanitasban-04-02-07/#7> (Letöltés: 2024. dec. 28.)

¹³ HANTOS István (2011): Dalok a történelemtanításban – a 20. század dalokban „elbeszélve”. *Történelemtanítók Egylete. febr. 2.*

<https://te.hu/media/pdf/26-hantos-dalok.pdf> (Letöltés: 2024. dec. 28.)

hogy a tanuláshoz ideális lelkiállapotba kerüljenek. A kedvelt dallamok fokozzák a tanulási kedvet és a teljesítőképességet.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a tanulók élvezetesnek és szórakoztatónak tartják a history teachers videókat. Mivel a feldolgozott témák jelentős része a kilencedik évfolyam tananyagához kapcsolódik, a kezdeti motiváció és a tantárgy iránti pozitív attitűd kialakításában a szaktanárok számára is komoly segítséget jelenthetnek. Nemcsak a digitális taneszközök felhasználása és a tanulói aktivitás elősegítése, hanem a tantárgyközi együttműködés (elsősorban az idegen nyelvi kompetenciák, szövegértés fejlesztése) szempontjából is hasznos a zenés videók tanórai alkalmazása.

Összességében a hallott és látott információk mellett a videókhoz készített feladatok megoldásával és kiértékelésével a tanórai aktivitás tovább fokozható, ami a tanulás hatékonyságát, az új információk befogadását jelentős mértékben növeli. A tantárgyi tartalmak mellett, az innovatív módszerek, a kreatív ötletek és a sokoldalú szemléltetés komplex módon támogatják az ismeretszerzés folyamatát.

MELLÉKLETEK

1. MELLÉKLET: A History for Musiclovers csatorna kínálatából a kerettantervi témakörökhöz illeszthető videók

Kerettantervi témakörök	History for Musiclovers csatorna videói
Civilizáció és államszervezet az ókorban	The Greek Philosophers, Macedonia, Julius Caesar, Cleopatra, Gladiator
Vallások az ókorban	Mummification, Constantine
Hódító birodalmak	Attila the Hun, Charlemagne
A középkori Európa	Black Death, The Crusades, Thomas Aquinas, Gutenberg, Leonardo da Vinci
A kora újkor	Columbus, Martin Luther, Henry VIII, Louis XIV
A felvilágosodás kora	The French Revolution, Napoleon, Marie Antoinette
Új eszmék és az iparosodás kora / Nemzetállamok születése	Meiji Restoration

2. MELLÉKLET: Feladatok a videókhoz

A) Mumifikálás

Mummification ("Good Riddance / Time of Your Life" by Green Day)

<https://www.youtube.com/watch?v=1JqlAD7dn-E>

Egészítsd ki a mondatokat a megadott szavakkal! A hiányzó toldalékokat is pótolj! Négy szó megmarad.

agy, amulett, ék, fegyver, fej, halhatatlanság, hieroglif, krokodil, máj, nátron, sakál, szív, test, túlvilági élet

1. Az egyiptomiak hite szerint a(z) ..... biztosítéka a test mumifikálása.
2. A mumifikálással a testet a(z) ..... kívánták felkészíteni.
3. Először az orrlyukon keresztül a(z) ..... távolították el.
4. Az eltávolított belső szerveket pl. .... tárolóedényekbe helyezték.
5. A(z) ..... nem vették ki a testből.
6. A testet ..... tartósították, végül vászontekercssel bepólyálták.
7. A halottat a mellé helyezett ..... segítették a túlvilági próbatételek 1. során.
8. A(z) ..... arany halotti maszkkal borították.
9. A szarkofágra ..... írással a halottat dicsőítő szöveg került.
10. A halottat hitük szerint Anubisz, a ..... fejű isten kísérte a túlvilágra.

B) Nagy Sándor hódításai

Macedonia ("My Sharona" by the Knack)

<https://www.youtube.com/watch?v=Idh5pWvr8yU>

Egészítsd ki az összefoglalást a megadott földrajzi nevekkkel! Két helyszínt kimarad.

Athén, Egyiptom, Gaugaméla, Granikosz, India, Khaironeia, Kis-Ázsia, Korinthosz, Makedónia, Palesztina, Róma, Spárta, Szíria, Thébai

II. Philipposz, ... királya seregével legyőzte a görögöket
..... nál, s ezzel véget vetett a görög városállamok:
....., ... és
..... hatalmának.

Fia, Alexandrosz egyesítette a görög és a makedón erőket és támadást indított a perzsák ellen, először .....ban. Később elfoglalta
.....ot, ...t, ...t.

A perzsa főerőket .....nál győzte le.

Nagy Sándor hódításai nyomán Ázsiában egészen .....ig elterjedt a görög kultúra. Halála után birodalma darabokra hullott. Az utódállamokat később
..... győzte le

C) Julius Caesar

Julius Caesar ("Besame Mucho" by the Beatles)

<https://www.youtube.com/watch?v=nPYuxReh7fM>

Jelöld X-szel azokat az információkat, amelyek elhangzottak a Julius Caesar életéről szóló videóban!

- Legyőzte a gallokat.
- Pontifex maximusként a vallási életet irányította.
- Seregével átkelt a Rubicon folyón.
- Naptárreformot vezetett be.
- Megalapította az első triumvirátust.
- Polgárháborúban legyőzte Pompeiust.
- Viselte a pater patriae címet.
- Örökös dictatori kinevezést kapott.
- Arcképe pénzérméken szerepelt.
- Jöttem, láttam, győztem! - hadijelentése
- Vélhetően epilepsziában szenvedett.
- Földet osztott a veteránjainak.
- Március idusán 23 tőröféléssel ölték meg.

D) Nagy Károly

Charlemagne ("Call Me" by Blondie)

<https://www.youtube.com/watch?v=cTTaVnZyG2g>

Igaz vagy hamis? Karikázd be a megfelelő válasz betűjelét a videóban hallható információk segítségével!

1. Martell Károly Nagy Károly nagyapja volt. I / H
2. Kis Pippin alacsony természetű uralkodó hírében állt. I / H
3. Nagy Károly apjával ellentétben magas volt. I / H
4. Neve latinul Carolus Magnus, franciául és angolul Charlemagne. I / H
5. 800 karácsonyán III. Leó pápa koronázta királlyá Rómában. I / H
6. A mórok ellen vezetett hadjáratának hőse Roland lovag volt. I / H
7. Palotája a németországi Aachenben állt. I / H
8. A szászok ellen több hadjáratot is vezetett. I / H
9. Tizenhat évesen kezdett uralkodni. I / H
10. Összesen három törvényes felesége volt. I / H

E) Fekete halál

Blach Death ("Hollaback Girl" by Gwen Sefani)

<https://www.youtube.com/watch?v=7vf0VpVWWNw>

Egészítsd ki a szöveget a videóban elhangzó adatokkal!

1. A nagy európai pestisjárvány ..... -ben kezdődött.
2. A járványt .....-on élősködő bolhák terjesztették állatról emberre.
3. A fekete jelző arra utal, hogy a betegség tüneteként a ..... feketére színeződött.
4. Genovai hajósok hurcolták Itáliába a járványt, ami eredetileg .....-ból terjedhetett el.
5. A betegség a tünetek megjelenésétől számítva ..... nap alatt halállal végződött.
6. .... , itáliai szerző műve a Dekameron is ebben a korban íródott és játszódik.
7. Voltak, akik a járvány kitörésért a ..... -at hibáztatták.

8. A járvány bizonyos helyeken ..... év leforgása alatt a lakosság 2/3 részét elpusztította.
9. Az orvosok nem ismerték fel a betegség okát, ezért ..... -kel próbáltak védekezni.
10. A Yersinia pestisbaktérium a nyirokcsomók duzzanatát okozza, ezért a betegséget .....pestisnek nevezik.

F) VIII. Henrik és feleségei

Henry VIII ("Money, Money, Money" by ABBA)

<https://www.youtube.com/watch?v=qg2NwiuyaKI>

Egészítsd ki a táblázatot a megadott tartalmi elemekkel! A táblázat három cellája üresen marad. A megadott okok többször is felhasználhatók.

Nevek: Aragóniai Katalin, Boleyn Anna, Catherine Howard, Catherine Parr, Edward, Erzsébet, Jane Seymour, Klevei Anna, Véres Mária

Okok: Henrik halála, lefejezés, szülés utáni halál, válás

	A feleség neve	A házasságból született gyermek neve	A házasság végének
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			

G) Napóleon

Napoleon ("Gone, Daddy, Gone" by the Violent Femmes)

<https://www.youtube.com/watch?v=fOKi3qAZe4g>

Párosítsd a Napóleon életével kapcsolatos adatokat a betűkkel jelölt tartalmi elemekkel! Az egyik számboz két betű tartozik.

1. Születési helye	A. Rosette-i kő
2. Első felesége	B. Maria Lujza
3. Második felesége	C. Josephine
4. Egyiptomi hadjárat	D. Elba
5. Első konzul	E. 1812
6. Oroszországi hadjárat	F. 100 nap
7. Első száműzetése	G. Waterloo
8. Visszatérés	H. Korzika
9. Végző vereség	I. 5 év
	J. Wellington hercege

1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.

H) A modernizáció útjára lépő Japán

Meiji Restoration ("Lies" by the Thompson Twins)

<https://www.youtube.com/watch?v=IKmjM8dE-BU>

Egészítsd ki a szöveget a videóban elhangzó adatokkal!

Az utolsó ..... (1) bukásával kezdődött Japánban a ..... (2) - korszak, melynek célja az ország ..... (3) és iparosítása, a hadsereg fejlesztése és a .....-i (4) civilizációs vívmányok átvétele volt. Az alkotmányban megfogalmazták, hogy a ..... (5) jegyében szükség van a közoktatás megszervezésére és a nyelv ..... (6). Az ország modernizációjának része volt az urbanizáció és a centralizáció is. Az új főváros Kiotó

helyett ..... (7) lett, amit ma Tokiónak neveznek. A .....
 (8) lázadás leverésével végleg felszámolták a .....t (9) és bevezették az
 általános hadkötelezettséget. A társadalom átalakításával és a hatalom centralizációjával
 sikerült elkerülni a ..... (10) sort, s Japán maga is nagyhatalommá vált.

IRODALOM

- BAFILE, Cara (2011): Educators' Videos Become YouTube Sensations. *Education World*.
https://www.educationworld.com/a_tech/tech/tech264.shtml (Letöltés: 2024. dec. 28.)
- BAKACSI Zita (2012): A zenei aktivitás mértéke és jellemzői serdülőkorban. *Módszertani Közlemények*, 52. évf. 1. sz. 2–13.
https://acta.bibl.u-szeged.hu/29099/1/modszertani_052_001_002-013.pdf
 (Letöltés: 2024. dec. 28.)
- BURGER, Elena (2012): Going Gaga for History. *The Sydney Morning Herald*. máj. 4.
<https://www.smh.com.au/entertainment/music/going-gaga-for-history-20120504-1y3ak.html> (Letöltés: 2022. dec. 27.)
- BURVALL, AMY (2011): Amy Burvall's Life as a TechnoTroubadour. *Teachinghistory.org*:
<https://teachinghistory.org/nhec-blog/25182> (Letöltés: 2024. dec. 28.)
- GOMBÁS Judit (2014): A zenei tevékenységek pszichológiai hatásai. In: TORGYIK, Judit (szerk.) Sokszínű pedagógiai kultúra: II. *Neveléstudományi és szakmódszertani konferencia*: International Research Institute, Nové Zámky (Érsekújvár) 239-243.
<https://www.irisro.org/pedagogia2014januar/0312GombasJudit.pdf> (Letöltés: 2024. dec. 28.)
- HANTOS István (2011): Dalok a történelemtanításban – a 20. század dalokban „elbeszélve”. *Történelemtanárok Egylete*. febr. 2.
<https://tte.hu/media/pdf/26-hantos-dalok.pdf> (Letöltés: 2024. dec. 28.)
- JOYCE, Katherine (2011): “Every textbook should have a soundtrack” – Teaching History with Music. *The History Education Network*. dec. 3.
<http://thenhier.ca/en/content/„every-textbook-should-have-soundtrack”-teaching-history-music.html> (Letöltés: 2024. dec. 28.)
- STRAUSS, Valerie (2010): Learning the French Revolution with Lady Gaga: Teachers sing history lessons. *The Washington Post*, dec. 12.
<https://web.archive.org/web/20121020190423/http://voices.washingtonpost.com/answer-sheet/arts-education/learning-the-french-revolution.html> (Letöltés: 2025. jan. 4.)

VARGA Emese (2013): Történelmi játékfilmek a történelemtanításban. *Történelemtanítás (XLVIII.) Új folyam IV. évf. 2. sz.*

<https://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2013/07/varga-emese-tortenelmi-jatekfilmek-a-tortenelemtanitasban-04-02-07/#7> (Letöltés: 2024. dec. 28.)